

FIÁTH TITANILLA

„Így lettem igazán magyar: a nappaliban alszom”

Budapestre költöző venezuelai családok lakásainak környezetpszichológiai vizsgálata

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2024.3.7

ABSZTRAKT

A résztvevő megfigyelés és a félig strukturált interjú módszerét használó kutatásban tizenhárom Venezuelából érkezett magyar származású családnak az új csoport- és helyidentitás kialakítását célzó stratégiáit vizsgáltam. A krízishelyzet következtében a Budapestre költözést választók egy számukra idegen kultúrába érkeztek, amelyet „hazájukként”, „otthonukként” próbáltak (f)elismerni. Kutatásomban az integrált identitás kialakítására irányuló kezdeti próbálkozásait mutatom be, elsősorban a családok lakásainak térhasználatát, berendezését, az „otthonosság” megteremtését célzó kísérleteiket fókuszba állítva. Az egyes lakóhelyiségek funkcióinak megváltozásához való adaptáción, a magyarságszimbólumok újszerű használatán, a vallási jelképek térben való lehorgonyozottságának fontosságán keresztül mutatom be, hogy a családok hogyan küzdenek a korábbi lakóhelyükhöz fűződő érzelmi-kognitív kapcsolataik fenntartásáért, új kötődések kialakításáért, illetve egy összetett identitás megteremtéséért.

KULCSSZAVAK: venezuelai magyarok, helyvesztés, identitás, környezetpszichológia, résztvevő megfigyelés

---

A honnan kiszakadunk, olvashatjuk Visky András *Kitelepítés* című regényében, az olyan helyé válik, ahová „soha nem térhet vissza senki emberfia, még ha vissza is tér” (Visky, 2023: 181). A 20. században Venezuelába kivándorolt magyarok közül alighanem kevesen gondoltak arra, hogy leszármazottaik néhány generációt követően ismét az anyaországban kívánnak majd letelepedni. Többségük – legalábbis a Magyarországra visszaérkező utódaik szerint – a történelmi traumáktól szabadulni kívánván ke-

veset mesélt korábbi hazájáról, anyanyelvét pedig nem hagyományozta tovább (ebben az értelemben egyes vélekedések – például Gödri, 2013 – szerint esetükben „visszatérő migráció” helyett inkább a „bevándorlás” kifejezést lenne érdemes alkalmazni).

A latin-amerikai ország 2010-es években egyre súlyosbodó politikai és gazdasági válsága következtében venezuelaiak milliói hagyták el hazájukat. A Magyar Máltai Szereztetszolgálat a 2017-ben végrehajtott sikeres pilotprogramot követően 2018 januárjában indította el a venezuelai magyarok „visszatelepülését” segítő repatriációs programját, amelynek 2019 és 2022 között pszichológusként és kulturális antropológusként magam is munkatársa lehettem.

A továbbiakban – környezet- és szociálpszichológiai aspektusok figyelembevételével – elsősorban arra keresem a választ, hogy hogyan tükröződik a venezuelai magyarok társas és helyidentitásának problematikája a rendelkezésükre bocsátott lakások „otthonná alakításának” folyamatában. A kutatásban részt vevők helyzete több szempontból is sajtáságos. Bár „határon túli magyarok” és családtagjaik alkotják a vizsgált mintát, az anyaországgal a megkérdezettek közül senkinek sem maradt élő kapcsolata, magyar nyelven nem beszéltek, így voltaképp egy számukra *idegen* kultúrába érkeztek, amelyet az akkulturáció során „hazájukként” próbáltak (felismerni. Noha egyikük – gyönyörűen – így fogalmazott: „Apánk vére általunk visszatért”, kérdés, hogy a „vérséggel” megalapozott identitást vajon képesek lesznek-e az otthonosság érzését biztosító újabb tartalmakkal gazdagítani. További fontos – később részletesen kifejtendő – probléma a státuszvesztés is: a megkérdezettek többségének nem csupán a magyarországi kulturális sajátosságokkal, de korábbi társadalmi pozíciójának és anyagi helyzetének jelentős megváltozásával, romlásával is meg kell(ett) küzdenie. Mindez természetesen jelentős mértékben befolyásolta a „helyvesztés” kognitív és emocionális tapasztalatát és az identitáskonstrukció folyamatát is.

HELYEK, VESZTESÉGEK, IDENTITÁS

Ahhoz, hogy egyetértsünk Tompa Andrea véleményével, aki szerint a pokol „üresség és jelentés nélküli hely”, illetve „otthonalanság” (Tompa, 2020: 235), feltételeznünk kell, hogy az otthon egyébként kitüntetett jelentőségű az identitásunk szempontjából. Pszichológusok az 1970-es évektől fordítanak intenzív figyelmet az egyén fizikai környezetével kialakított viszonyára, illetve az azzal folytatott tranzakcióira. A kutatások során nyilvánvalóvá vált a *helyidentitás* fontossága. Ez a fogalom a személyes identitásnak a helyekkel történő tranzakció során kialakított önálló, dinamikus alstruktúrájára vonatkozik (Berze–Düll, 2021; Düll, 2009). A helyidentitás szempontjából kiemelkedik az *otthon*, amely nem egyszerűen egy bizonyos fizikai tér mentális reprezentációja. Lényege elsősorban a személy és a lakóhelye között kialakuló érzelmi viszony, illetve a „biztonságos”, valamint „a kontroll érzését lehetővé tevő” hely jelentés a lakója számára (Düll, 2009).

A migrációhoz kapcsolódó számos krízis (Berry, 2001) egyike a helyvesztés, illetve az ezzel összefüggő gyász. Az autonómiát, kontrollt lehetővé tevő, a legegyszerűbb ismerős-

ség érzését, a hétköznapi rutinokat biztosító otthon (Dúll, 1995; Pintér, 2014) elvesztése – noha mindig stresszkeltező – nem tisztán negatív folyamat (különösen ha az elhagyott helyhez számos nemkívánatos jelentéstartalom is kapcsolódik; a venezuelai magyarok körében ilyen például az elszegényedés vagy a súlyos bűncselekmények – rablás, emberrablás – áldozatává válás). Szerencsés esetben a veszteséget követően az egyén képes megváltoztatni a helykötődés tárgyát, azaz helyidentitása átstrukturálódhat, az új otthon kialakításával párhuzamosan gazdagodhat (Dúll, 2009).

Az identitás és az otthon (újra)alkotásának térbeli gyakorlatai szorosan összetartoznak (Zombory, 2011). Mivel a tárgyi, képi és egyéb szimbolikus jelrendszerek mind részt vesznek a világ és önmagunk időbeli létének konstrukciójában (Bodor, 2015), a Magyarországra települő venezuelaiak identitásalkotásának alaposabb megértése érdekében kézenfekvőnek tűnt számomra az otthonteremtés vizsgálata. Hogyan zajlik a „belakás” folyamata – a szűkebb otthonhoz, illetve tágabb értelemben az új „házához” fűződő jelentésteli kötelek kialakítása –, illetve hogyan tükröződik ez a családok részére egy évig rendelkezésre bocsátott lakások dekorációjában és a térhasználatban?

MÓDSZERTAN

Thomas Hylland Eriksen (2006) szerint a terepmunka során maga az antropológus a legfontosabb tudományos eszköz, saját személyiségét nagymértékben belehelyezi a kutatás folyamatába. A terepmunkamódszer személyességének következménye, hogy az adatfelvétel módja, illetve a kutató és a terepen élők között kialakult viszony jelentősen meghatározza azt, amit találni fogunk – mindezek miatt az antropológusnak a saját pozícióját és a terephez való viszonyát bele kell kalkulálnia az eredményeibe, és erről számot is kell adnia.

Amint már említettem, 2019-ben kezdtem a kulturális különbségek szempontjából érzékenyítő és a beilleszkedést elősegítő csoportokat vezetni antropológusként Budapesten. Azon venezuelai felnőttek részére, akik egyéni segítséget igényeltek a migrációhoz kapcsolódó krízishelyzettel való megküzdéshez, klinikai szakpszichológusként is rendelkezésre álltam. A koronavírus-járvány idején a klienseket alkalmanként az otthonaikban látogattam meg, ily módon akarva-akaratlanul részleges betekintést nyerhettem az otthonteremtés, illetve az identitáskonstrukció szimbolikus folyamataiba is.

A jelen kutatást megalapozó szisztematikus adatgyűjtés érdekében – a terepmunka „strukturált szakasza” során, amikor a korábbi megfigyelések alapján konkrétabb kutatási kérdések is formálódtak – tizenhárom venezuelai magyar családot kerestem fel az otthonaikban 2021 és 2022 folyamán, hogy a megfigyeléseken kívül félig strukturált interjúkat készíthessek velük. A szerepüközések elkerülése vagy legalább mérséklése érdekében kizárólag olyan személyek vettek részt a vizsgálatban, akikkel pszichológusként nem, csak a „reintegrációs csoportok” vezetőjeként álltam kapcsolatban (ugyanakkor a későbbiekben megemlítem egy inszomniás panaszokkal küzdő férfinak a téma szem-

pontjából releváns esetét: ő engedélyezte, hogy a számára nehézséget jelentő helyzetet a tanulmányban anonim módon bemutassam).

A viszonylag alacsony elemszám miatt igyekeztem lehetőség szerint minél homogénebb mintával dolgozni. A választott tizenhárom család huszonöt évesnél idősebb tagjai szinte valamennyi esetben felsőfokú végzettséggel rendelkeznek (két család esetében a velük együtt Budapestre érkező nagyszülőknek nincs felsőfokú végzettségük; az egyik családban az érettségizett szülők korábban cukrászdát üzemeltettek, a velük egy háztartásban élő felnőtt lányuk azonban ugyancsak diplomás). Az anyaországban valamennyien „középosztálybeliként”, illetve „értelmiségiként” határozták meg magukat (részletesen beszámoltak azonban arról, hogy a gazdasági krízis következtében jelentős vagyoni-, illetve pozícióvesztést szenvedtek el az elmúlt években). Két család óvodáskorú, kettő pedig általános iskolás korú gyerekeket nevelt; a többiek felnőtt gyermekeikkel érkeztek. Az interjú idején a családok szórványosan rendelkeztek magyarországi kapcsolatokkal, magyar otthonokat nem ismertek, azonban a venezuelai diaszpóra tagjaival, illetve a repatriációs program keretében ugyancsak Budapesten letelepedő közelebbi és távolabbi családtagjaikkal intenzív kapcsolatot tartottak.

A családok meglátogatása során alkalmam nyílt megfigyelni a részükre egy évre kibérelt lakások berendezését, a különböző helyiségek családtagok közötti megosztását, illetve funkcióik újjászervezését a beköltözők igényei mentén. (Ezzel kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a lakásokat előzetesen a segítő szolgálat munkatársai, nem pedig a családok választották ki.) A félig strukturált interjúk kérdései a látottakhoz igazodtak: az említetteken kívül kíváncsi voltam arra, hogy milyenek voltak az első benyomásaik, az azokhoz kapcsolódó érzelmeik az új otthonukról; hogyan döntöttek az egyes helyiségek funkciójáról és használatáról; milyen változtatásokkal éltek a bérlemények „alapállapotához” képest; milyen tárgyakat hoztak magukkal Dél-Amerikából, azoknak milyen jelentései voltak számukra, és hogyan igyekeztek „otthonossá” tenni a budapesti lakásokat. Megpróbáltam információkat szerezni a hiányokról is: arról, amivel a leginkább elégedetlenek voltak, továbbá arra is rákérdeztem, hogy venezuelai otthonaik mely elemei iránt éreznek leginkább nosztalgiát.

Korábbi lakásmegfigyeléseimet, az ezek alapján írt feljegyzéseket, a vizsgált családok otthonaiban történekről beszámoló terepmunkanaplókat, az ott készített képeket, az interjúk kérdéseit és válaszait, a későbbi beszélgetések során elhangzott utólagos interpretációkat a kulturális antropológia hermeneutikai hagyományának és radikális konstruktivizmusának megfelelően igyekeztem már a terepmunka idején egymásra vonatkoztatni és a fontosabb tematikus csomópontok mentén összegezni, hogy az otthonok és lakóik jellegzetességeinek „sűrű leírását” készíthessem el (ebben az értelemben a „sűrű leírás” nem egyszerűen az utólagos adatfeldolgozás, hanem a kutatómunka reflexív módszere is, lásd például Geertz, 1994; Schnegg, 2014). A kulturális antropológia módszertanával, illetve a vonatkozó környezetpszichológiai elméletek felhasználásával készített alábbi elemzés ugyanakkor – ahogy maga Clifford Geertz (1994) is megemlíti – befeje-

zetlen folyamat: az értelemtehi struktúrák egymásra vonatkozásának feltárása sohasem lehet maradéktalanul teljes: újabb és újabb közelítéseket tesz lehetővé és szükségessé.

„ÜLÖK ÉN AKÁR AZ ÁGY SZÉLÉN IS, A LÉNYEG, HOGY EGYÜTT LEGYÜNK!” KÖZÖSSÉGI ÉS SZEMÉLYES TEREK KIALAKÍTÁSA

„Amikor először megláttam ezt a háztömböt, sírva fakadtam. Nem értettem, hogy lehet valami ennyire romos és elhanyagolt” – mesélte egy középkorú nő, aki később videófelvételeket mutatott a többszintes venezuelai családi házokról. Többen – különösen a középosztálybeli státuszukat veszélyben érzők – nagyon „régiesnek”, „korszerűtlennek” látják a budapesti belvárosi házakat, illetve szokatlan számukra a „szűkösség”, a szomszédok közelsége is (találkoztam olyanokkal, akik ennek következtében behúzott függönyök mögött éltek, állandó villanyvilágítás mellett). „Az is furcsa még – mondta egy fiatal nő –, hogy itt mindenki csak a saját lakása előtti kis sávot takarítja. Én össze szoktam söpörni az egész udvart, ilyenkor azért hálásak, úgy látom.” Az individualista kultúrákkal szembeállítható úgynevezett kollektivisták közösségeiben – utóbbiakban az egyén elsősorban a kapcsolatainak keresztül, egy csoport részeként határozza meg magát (részletesen lásd Triandis, 1995) – a közös terekért viselt felelősség mellett legszembetűnőbbben a lakótér beosztásában tükröződnek az eltérő attitűdök, jellegzetességek.

Amikor a venezuelai családok a program végeztével saját albérletet keresnek, meglepve tapasztalják, hogy a magyar nyelvű ingatlanhirdetésekből a „nappali” különálló helyiségként számítódik (azaz egy kétszobás lakás nem jelent két hálószobát; Venezuelában a közösségi helyiség meglete elmondásuk szerint „alapértelmezett” a reklámszövegekben is). „Caracasban mindig voltak vendégeink. Itt te vagy az első” – mutatott körbe szomorúan a kis méretű garzonlakásban egy férjével élő nő. – Amikor beköltöztünk, átpakoltam a székeket a franciaágy egyik oldalára egy kis asztalka és a dívány mellé, mert nekünk így logikus. Itt alszunk, itt meg eszünk és beszélgetünk.”

„Az öcsém a párja a családban [*el negro en la familia*] – mutatta be huszonéves testvérét nevetve egy fiatal nő. – Ez elvileg egy amerikai konyha, de az ő szobája is. Végül nem is hívjuk nappalinak, hiszen itt alszik. Megesszük az ebédet, vacsorát, aztán mindenki megy a sajátjába, nem ülünk itt nála, mert hát ez az ő privát tere.” A legtöbb általam meglátogatott családban ugyanakkor nem fogadták el a közösségi tér hiányát, és komoly erőfeszítéseket tettek a nyilvános és privát terek egyértelmű elkülönítése érdekében. Volt, ahol inkább különböző nemű testvérek aludtak egymás mellett a kisszobában, másutt pedig a nagymama került a tinédzserkorú fiúk mellé csak azért, hogy a *salát* a nagyszobában megteremthessék. „Mi nagyon kicsi lakást kaptunk, hiszen csak ketten jöttünk a feleséggel – mondta egy középkorú férfi –, de többen vagyunk itt Budapesten testvérek, és mindig az édesanyámnál gyűlünk össze. A családi összejövetel mindig ott van, ahol az anya, ugye. Vettünk néhány kisszéket, aztán vannak, akik az ágy szélére ülnek, ami Venezuelában nem szokás, ha azon valaki aludni szokott, de elfogadjuk, hogy így tudunk családi összejöveteleket tartani.”

Pszichológusként foglalkoztam olyan középkorú férfival, aki a nappaliban elhelyezett díványán nem tudott elaludni. Az inszomnia oka az volt, hogy a nappal közös térként funkcionáló szobát képtelen volt esténként az ellazulást lehetővé tevő privát térként újrakódolni (az érzelmszabályozást és egyéb szelfregulációs folyamatokat jelentős mértékben meghatározzák az egyének, illetve kisközösségek, családok fizikai környezetéről kialakított vélekedései, lásd például Sallay et al., 2019). Kérdésemre, hogy le lehetne-e választani egy függönnyel a hálószobaként funkcionáló helyiségrészt, azt felelte, hogy venezuelai szemmel „nagyon csúnyának” tünne ez a megoldás, mivel a szegénynegyedekre, a *barriókra* emlékeztetné, ahol falak építése helyett a textilekkel megvalósított elkülönítés az egyetlen lehetséges megoldás. Az ő válaszában ismét megragadhatjuk a szorongást a korábbi (felső) középosztálybeli, értelmiségi pozíció nyilvánvaló elvesztése, a státuszreprodukció képtelensége miatt (korábban magas rangú vezetőként dolgozott, Magyarországon pedig csak parkgondozóként talált munkát).

A fenti példák alapján úgy tűnik, a venezuelai identitás, a korábbi rutincselekvések, szokások megőrzésének fontos záloga a közösségi tér, a „nappali” megteremtése az új otthonokban. Ahol erre az ingatlan mérete miatt nem nyílt lehetőség, ott a különálló kisebb lakásokat a nukleáris családok részére kijelölt „hálószobákként” kezdték értelmezni, a nagycsalád térben ugyan szórt otthonának a középpontja pedig az egyik családtag (jellemzően az anya) lakása lett, amely közös nappaliként funkcionált az összejövetelek idején. Hogy mindez explicit módon is összekapcsolódik az akkulturációval és a nemzeti identitás konstrukciójával, jól jelzi a történet, amelyben egy asszony a térdműtete miatt esténként nem tudott felmenni a galériára. „Így lettem igazán magyar – mondta nevetve –, a nappaliban alszom!”

KOKÁRDA A SZŰZANYÁN

Számos oka lehet annak, ha egy lakásban a „permanens ideiglenesség”, a befejezetlenség érzése uralkodik (Kapitány–Kapitány, 2010). A program mintegy egyéves időtartama alatt néhány család látványosan a szobában helyezte el az utazóbőröndöket, akadt, aki ki sem pakolta őket („Még asztalterítőt sem teszünk ki!” – mondták). Az átmenetiség jelzése a szereptávolítás (Goffman, 1981) funkcióját töltötte be: a számukra esetenként szokatlanul szűkös otthonokkal – illetve ehhez kapcsolódóan az általuk betölthető munkakörökkel, a magyar társadalomban elfoglalható alacsonyabb pozícióval, a fizikai munkával – nem kívántak azonosulni. Erre utalt egy sokuknál szinte rituális cselekvéssor is: érkezésemkor asztalhoz ültettek, venezuelai ételekkel (*arepával*, házi süteményekkel) kínáltak, majd fotókat mutattak a dél-amerikai lakónegyedekről és otthonaikról (többen hozzátették ugyanakkor, hogy a korábbi pozíciójukhoz kapcsolódó vagyonság immár Venezuelában sem volt fenntartható. A nosztalgiát – Svetlana Boym [2007] elmélete értelmében – tehát nem kizárólag a térbeli diszlokáció hívta életre, hanem a megváltozott történelmi idő: a korábban „varázslatosnak” tűnő világ elvesztése miatt érzett gyász is).

Az ideiglenesség demonstrációjánál az esetek nagy részében jóval erőteljesebbnek tűnt a vágy a venezuelai identitás megőrzésére, jelzésére, illetve a magyar identitással

való összekapcsolására: a kettő egyidejű megélésére. Egy fiatal nő például színes panoráma-képet helyezett el Caracasról a falán, mégpedig úgy, ahogyan korábban az ablakából látta – így olyan érzése volt, mintha a budapesti otthonából kitekintve a korábbi világát élhetné át újra. Egy hattagú család venezuelai zászlót hozott magával, de Budapesten vettek mellé egy magyart is, majd összefonva helyezték el őket a nappaliban. Később meglátták Szent István nevét egy üveg boron, magyarságszimbólumként azt is megvásárolták, és elhelyezték a szekrény tetején. Az állampolgári esküjük letételét követően Hungária pezsgővel ünnepeltek: egy üveggel megittak, egy másik pedig szintén a szekrényre került emléktárgyként. Volt, akinek annyira hiányoztak a Dél-Amerikában megszokott papagájok, hogy madáretetőket helyezett el az ablakában: „Amikor végre meghallottam az itteni madarak énekét, kezdtem úgy érezni, hogy itthon vagyok. Azóta tudom a nevüket is.” Maga a nyelvtanulás mint a magyar identitás gazdagításának, erősítésének az eszköze szintén megjelenik a lakásdekorációban (szó szerint „beleíródik” az otthon terébe). Nagyon megindító volt látni, hogy a gyorsabb haladás előmozdítása érdekében a tárgyakra a legtöbb helyen post-iteket ragasztottak: „ajtó”; „hűtő”; „kulcs” – hirdették a feliratok a felejtés ellenszereként (csakúgy, mint García Márquez regényében, amelyben önmaguk elvesztésével is megpróbálnak szembeszállni a cédularagasztó falusiak).

A magyar identitás hangsúlyozása azoknál a családoknál volt igazán erőteljes, amelyek igyekeztek áthidalni az átmenetiség állapotát és érzését. Számos elméletalkotó megfogalmazza (Malkki, 2006), hogy a bevándorlók „liminális” helyzetű személyekként a „már nem” és a „még nem” köztességében, „pozíciónélküliségében” találják magukat (Turner, 2002). A venezuelai sildes sapkát magyar nemzeti szalaggal átkötő, majd nemzeti „szent sarokba” helyező férfi vagy a Szűzanya-szobrocskára kokárdát illesztő nő voltaképp az otthontalanság, a gyökértelessnesség ellen küzd mind a venezuelai identitásra emlékeztető tárgyak, mind a magyar identitást hangsúlyozó, a vágyott azonosulást elősegítő szimbólumok segítségével.

A nemzeti identitás szempontjából lényeges további tárgyak érdekes módon vallási szimbólumok is. A családok többsége Szűz Mária-képeket, -szobrokat hozott magával Venezuelából. („A fotelbe tettük ezt a Szűzanya-festményt. A keretet nem tudtuk elhozni, mert nehéz volt.” „A kertünkben állt egy nagy Szűz Mária-szobor. Azt persze nem hozhattuk el, de ez itt egy kisebb mása.”) A kegytárgyak, ahogy arra Kapitány Ágnes és Gábor (2010) felhívják a figyelmet, az aktív vallásosságon kívül számos egyéb tartalmat is képesek kifejezni. Mária alakja összetett szimbolikája – például a rituális közvetítés, határátlépés – révén különösen alkalmas arra, hogy a híveket a nemzeti hovatartozás mentén is egyesítse. Patricia Ruiz Navarro latin-amerikai pszichológust idézve Simon Coleman (2019: 612) megjegyzi, hogy Mária a külföldön élő mexikóiak számára egy transznacionális identitás közvetítőjévé vált, függetlenül attól, hogy a bevándorlók az egyház hivatalos tanításaihoz közel érzik-e magukat, vagy sem. Szűz Mária alakja hasonlóképpen léphet túl a kereszténységhez kapcsolódó jelentéseken a venezuelai magyarok számára is. „Ez itt a Coromotói Szűz Mária, Venezuela védőszentje. A mi családunk őt

tiszteli – mondta egy férfi. – De itt egy másik, ezt nagyon szeretem, még az apósom vitte magával Magyarországról, amikor menekülnie kellett, aztán nekem ajándékozta. Nagy utat tett meg, de most végre hazaérkezett.” „Ez itt a mi Szűzanyánk, Virgen del Valle, Venezuela keleti részének patrónusa, ahonnan én is származom. [...] Készítettem ezt a kis magyar zászlót, azért tettem rá, mert így olyan, mintha valahogy hazaértünk volna ide.”

„Ő itt Divina Pastora, annak a területnek a védelmezője, ahol én születtem – mesélte egy fiatal édesanya. – Eleinte mégsem volt kötődésem hozzá, nem tetszett, de aztán egyetemre akartam menni, és ő segített finanszírozni a tanulmányaimat. [...] A körmenetre festettem ruhákat a képmásával, azokat eladtam. Azóta nagyon közel állok hozzá, mindenhová magammal viszem.” „Nekünk, venezuelaiaknak, de mondhatnám, hogy latin-amerikaiaknak, nagyon fontos a kereszténység, a vallás – mondta egy nő. – Az éjjeliszekrényemen mindig ott a Divina Pastora, ő a városom védelmezője. Úgy látom, itt Magyarországon nem olyan vallásosak az emberek, vagyis most még inkább látom, hogy talán ez ránk, latinokra jellemző ilyen erőteljesen.”

Az idézetek alapján látható, hogy Mária alakja mind a lokális identitást („venezuelai”, „latin-amerikai”), mind a mobilitáshoz szükséges megerősítést, szimbolikus segítségnyújtást megtestesítheti (Coleman, 2019). Az említett sűrített jelentések alkalmassá teszik arra, hogy a nemzeti identitás összetettségének reprezentánsává, illetve az identitáskonstrukciós folyamat támogatójává váljon. Ily módon az egyik családnál a széles ablakpárkányra – mint házi oltárra – helyezett tárgykompozíció: a családi fényképek, illetve a venezuelai és magyar zászlóba tekert Szűzanya-szobrocskák együttese nem egyszerűen a személyes és a szakrális szférák közelítését szimbolizálja, hanem a területi identitás reprezentánsaként megjelenő Virgennek a magyar önmeghatározás által megvalósított gazdagítását is.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Környezetpszichológiai vizsgálatok részletesen elemzik a helyvesztés krízisét: a régi helyekhez fűződő érzelmi szálak átalakulását és az új helyhez kötődés formálódását. E ketős folyamatban konstruálódik az új helyidentitás, amelynek funkciója, hogy – a régi helyidentitás-struktúrával szerves kapcsolatban – lehetővé tegye „az én és a szociofizikai környezet viszonya folytonosságának fenntartását, amire az egész élet során törekszünk” (Düll, 2015: 26).

Segítő munkám, illetve a résztvevő megfigyelésen és interjúkon alapuló kutatómunkám eredményeinek fenti vázlatos ismertetésével igyekeztem bemutatni, milyen

---

A venezuelai sildes sapkát magyar nemzeti szalaggal átkötő, majd nemzeti „szent sarokba” helyező férfi vagy a Szűzanya-szobrocskára kokárdát illesztő nő volta-képp az otthontalanság, a gyökértelenség ellen küzd mind a venezuelai identitásra emlékeztető tárgyak, mind a magyar identitást hangsúlyozó, a vágyott azonosulást elősegítő szimbólumok segítségével.

---

nehézségekkel küzdenek a hazánkba érkező magyar származású venezuelaiak a társas és a helyidentitás újraalkotása során. A krízishelyzettel való megbirkózást, az identitás kontinuitásának helyreállítását és gazdagságának konstrukcióját célzó próbálkozásaik jól megragadhatók otthonaik „belakásában” és díszítésében. A folyamatban, melynek során a számukra szűkös „magyar terekben” próbálják a megszokott – a közösséghez és a nagycsaláddal kapcsolódó – hagyományaikat megvalósítani, illetve ahogy a venezuelai identitást reprezentáló tárgyaikat igyekeznek „magyarosítani”, a fizikai és társas „hazatalálás” példáit követhetjük nyomon. Mindennek legfontosabb szimbólumai:

- Erőteljes törekvés a „venezuelai nappali” funkciójú szoba, illetve egy-egy közösségi tér kialakítására. Ez esetenként abban a formában valósul meg, hogy több, pusztán „hálószobaként” szolgáló garzonlakásnak lesz egy térben elkülönülő, vendégfogadásra alkalmas „társasági középpontja” (jellemzően az anya lakása).
- A venezuelai és a magyar nemzeti szimbólumok gyakori összeillesztése (magyar-ságjelképek szinte sohasem állnak egymagukban): például összefont nemzeti lobogók, vegyes jelképekkel berendezett „nemzeti identitás” sarok a lakásban.
- A minden otthonban jelen lévő Szűz Mária-képek és -szobrok, amelyek a lokális (dél-amerikai) önazonosság kifejezésén túl a mobilitással való megküzdéshez, az identitás lehorgonyzásához szükséges szakrális segítségnyújtást is szimbolizálják.

Egyik délután egy Venezuelából érkezett családnál üldögéltem Budapest egyik külső kerületében, friss arepákra várakozva, amelyeket a feleség készített a konyhában (kevés tárgyat tudtak magukkal hozni, de a venezuelai stílusú arepa készítésére szolgáló serpenyő köztük volt). A férje közben megmutatta a laptopján a szülővárosát, amellyel kapcsolatban az egyik korábbi csoportfoglalkozáson megjegyezte, hogy nagyon hasonlít Budapest egyik negyedére, ahogy a Duna felől rátekint. Megkérdeztem, hogy a program végeztével nem szeretne-e arrafelé lakást bérelni. A férfi egy pillanatra elgondolkozott, mielőtt válaszolt volna: „Nagyon sokáig kerültem azt a helyet. Rá se bírtam nézni, olyan ideges lettem a diktatúra miatt, hogy tönkretették a hazámat. Csak erre emlékeztem vissza. De most már egyre inkább ez a hazám. Ez is. Szóval egyszer igen, talán tudnék ott lakni. Amikor már Budapestet látom. Idő még.”

Felhasznált irodalom

- BERRY, JOHN W. (2001): A psychology of immigration, *Journal of Social Issues*, 57 (3), 615–631. DOI: <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00231>
- BERZE IVÁN ZSOLT – DÚLL ANDREA (2021): A helyidentitás mérése identitásorientációként, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76 (1), 43–71. DOI: <https://doi.org/10.1556/0016.2021.00027>
- BODOR PÉTER (2015): Az emlékezés, identitás és diszkurzus hálózata, in BODOR PÉTER (szerk.): *Emlékezés, identitás, diszkurzus*, Budapest, L'Harmattan, 7–20.
- BOYM, SVETLANA (2007): Nostalgia and its discontents, *The Hedgehog Review*, 9 (2), 7–18.
- COLEMAN, SIMON (2019): Mary in a mobile world. The anthropology of a moving symbol, in MAUNDER, CHRIS (szerk.): *The Oxford Handbook of Mary*, Oxford, Oxford University Press, 608–620. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198792550.013.10>
- DÚLL ANDREA (1995): Az otthon környezetpszichológiai aspektusai, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 51 (5–6), 345–377.
- DÚLL ANDREA (2009): *A környezetpszichológia alapkérdései. Helyek, tárgyak, viselkedés*, Budapest, L'Harmattan.
- DÚLL ANDREA (2015): „Amikor messze van az »odakinn« az »idebenn«-től: a helyváltogatás és az identitás összefüggései, in KESZEI ANDRÁS – BÖGRE ZSUZSANNA (szerk.): *Hely, identitás, emlékezet*, Budapest, L'Harmattan, 19–33.
- ERIKSEN, THOMAS HYLLAND (2006): *Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába*, Budapest, Gondolat.
- GEERTZ, CLIFFORD (1994): *Az értelmezés hatalma*, Budapest, Századvég.
- GOFFMAN, ERVING (1981): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*, Budapest, Gondolat.
- GÖDRI IRÉN (2013): Migráció nemzeti/nyelvi határokon belül. Bevándorlók és új állampolgárok a szomszédos országokból – változó trendek, *Magyar Tudomány*, 174 (3), 263–274.
- KAPITÁNY ÁGNES – KAPITÁNY GÁBOR (2010): *Beszélő házak*, Budapest, Kossuth.
- MALKKI, LIISA (2006): A népek gyökerei és a nemzeti identitás territorializálása a tudományos irodalomban és a menekültek között, *Replika* (56–57), 61–79.
- PINTÉR JUDIT NÓRA (2014): *A nem múltó jelen. Trauma és nosztalgia*, Budapest, L'Harmattan.
- SALLAY VIOLA – MARTOS TAMÁS – CHATFIELD, SHERYL L. – DÚLL ANDREA (2019): Strategies of dyadic coping and self-regulation in the family homes of chronically ill persons: A qualitative research study using the emotional map of the home interview method, *Frontiers in Psychology*, 10, 1–16. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00403>

- SCHNEGG, MICHAEL (2014): Epistemology: The nature and validation of knowledge, in BERNARD, H. RUSSELL – GRAVLEE, CLARENCE C. (szerk.): *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, London, Rowman & Littlefield, 21–53.
- TOMPA ANDREA (2020): *Haza*, Budapest, Jelenkor.
- TRIANDIS, HARRY CHARALAMBOS (1995): *Individualism and Collectivism*, Boulder, Westview Press.
- TURNER, VICTOR (2002): *A rituális folyamat*, Budapest, Osiris.
- VISKY ANDRÁS (2023): *Kitelepítés*, Budapest, Jelenkor.
- ZOMBORY MÁTÉ (2011): *Az emlékezés térképei*, Budapest, L'Harmattan.

“This is how I became truly Hungarian: I sleep in the living room” Environmental psychological examination of the apartments of Venezuelan families in Budapest

ABSTRACT

In my research – using the methods of participant observation and semi-structured interviews – I examined the strategies of 13 families of Hungarian origin from Venezuela while constructing new social and place identities. As a result of the crisis situation, those who opted for moving to Budapest arrived in a foreign culture, which they tried to recognize as their “own”.

In my study I present their initial attempts to create an integrated identity, focusing primarily on the use of space and the decoration of the families' apartments. Through the adaptation to different functions of the rooms here, the novel use of national symbols, and the importance of anchoring religious symbols in space, I show how families struggle to maintain their emotional-cognitive ties to Venezuelan culture, to form new attachments, and to create a complex identity.

KEYWORDS: Venezuelan Hungarians, loss of space, identity, environmental psychology, participant observation

FIÁTH TITANILLA | Klinikai szakpszichológus és kulturális antropológus. Az ELTE TáTK interdiszciplináris társadalmi kutatások programján szerzett doktori fokozatot. Büntetés-végrehajtási intézetekben, illetve a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnál dolgozott pszichológusként. Jelenleg az ELTE TáTK Szociálpszichológia Tanszékének adjunktusa.